

ЗАТВЕРДЖУЮ
Віцепрезидент з наукової роботи
Київського національного
університету культури і мистецтв

« 15 » _____ Юлія ТРАЧ
2025 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Білої Валерії Ігорівни «Еволюція сюрреалізму у візуальній культурі: естетичні практики та технологічні трансформації», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – Культурологія

Актуальність теми дослідження. У першій чверті XXI століття візуальна культура переживає масштабні трансформації, зумовлені розвитком цифрових технологій, мультиплатформеністю та зміною способів сприйняття зображення. У цих процесах особливу актуальність набуває феномен сюрреалізму, який виходить за межі історичного авангарду та перетворюється на розгалужену систему естетичних практик – від неосюрреалістичної фотографії й кіно до массюрреалістичних і попсюрреалістичних форм у соціальних медіа.

Незважаючи на широку присутність сюрреалістичних стратегій у графічному дизайні, відеокліпах, рекламних наративах і цифрових платформах, їх еволюція, механізми адаптації й технологічні зміни досі залишаються недостатньо осмисленими в культурологічних студіях. Проблематичність ситуації посилюється відсутністю українських комплексних досліджень, які б системно висвітлювали перехід від класичного сюрреалізму до його новітніх цифрових модифікацій, окреслювали взаємодію естетики та медіатехнологій, а також аналізували нові візуальні формати, що

активно формують масове уявлення про сюрреальне. Потреба у міждисциплінарному підході – на перетині культурології, візуальних студій, медіатеорії та мистецтвознавства – зумовлює наукову значущість теми.

Отже, вибір теми «Еволюція сюрреалізму у візуальній культурі: естетичні практики та технологічні трансформації» зумовлений необхідністю комплексного аналізу цього феномену в історичній та сучасній перспективі, систематизації його проявів у традиційних і цифрових медіа, а також виявленням тенденцій, що визначають розвиток візуальної культури першої чверті ХХІ століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах цільової комплексної теми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Культурно-мистецькі практики і процеси в дискурсі сучасного наукового діалогу» (Державний реєстраційний номер: 0124U003133).

Мета дослідження – комплексно проаналізувати еволюцію сюрреалізму у візуальній культурі кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст., визначивши його естетичні практики, форми прояву та технологічні трансформації в традиційних і цифрових аудіовізуальних медіа.

Особистий внесок здобувача. Запропонована наукова праця – самостійно виконане дослідження, в якому вперше в українській культурології комплексно проаналізовано еволюцію сюрреалізму у візуальній культурі кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. Публікації автора з теми дисертації – одноосібні. Усі наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримано здобувачем особисто.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні В. І. Білої, є методологічно обґрунтованими і достовірними, що забезпечується застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів (теоретико-аналітичного, історико-культурного, компаративного, структурно-

логічного, візуально-семіотичного та трансмедіального), опорою на широку джерельну базу (понад 210 позицій, серед яких класичні праці А. Бретона, Ж. Бодрійяра, П. Вірлію, В. Беньяміна, сучасні англомовні та франкомовні видання з візуальних студій і медіатеорії), а також системним аналізом емпіричного матеріалу – зокрема, аудіовізуальних творів (кінофільми, фотографії, музичні відеокліпи, рекламні ролики, цифровий арт) 1920–2025 рр. Усі висновки логічно випливають з проведеного аналізу і підтверджуються конкретними прикладами, що унеможливорює їх суб'єктивне трактування.

Основні результати дослідження, ступінь їх наукової новизни та значущості. Вперше в українській культурології комплексно досліджено еволюцію сюрреалізму як трансмедіальної естетичної парадигми від авангардного руху до універсальної мови цифрової візуальної культури. Запропоновано та обґрунтовано нові авторські поняття «неосюрреалізм», «массюрреалізм» і «попсюрреалізм», які утворюють системну класифікацію сучасних сюрреалістичних практик і відображають зсуви в онтології художнього образу, статусі авторства та механізмах культурного функціонування. Удосконалено періодизацію сюрреалізму в аудіовізуальній культурі ХХ–ХХІ ст. (авангардний етап – 1920–1960-ті, постмодерністський – 1970–1990-ті, цифровий – 2000–2020-ті), що корелює з трьома основними напрямками: класичний сюрреалізм → неосюрреалізм → массюрреалізм і попсюрреалізм. Встановлено чотири ключові виміри технологічної трансформації сюрреалізму в цифрову епоху (технічний, нарративний, алгоритмічний, авторський) та доведено стійкість інваріантних образних структур (парадокс, монтаж, зміщення реальностей, автоматизм форми) незалежно від домінантного медіасередовища. Виявлено механізми сучасної рецепції сюрреалістичних образів у соціальних мережах як маркерів ідентичності та культурного капіталу.

Ці результати мають високий ступінь наукової новизни, оскільки раніше в україномовній гуманітаристиці не існувало цілісного дослідження, що

поєднувало б історико-культурний, медіатеоретичний і технологічний аспекти еволюції сюрреалізму в цифрову добу.

Теоретичне значення дослідження. Робота суттєво збагачує понятійно-категоріальний апарат культурології, вводячи в науковий обіг три нові естетичні моделі («неосюрреалізм», «массяюрреалізм», «попсюрреалізм») та уточнюючи зміст базового поняття «сюрреалізм» як трансмедіальної парадигми. Запропонована трирівнева періодизація та типологія створюють концептуальну систему, що дозволяє точніше описувати сучасні візуальні практики. Дослідження розвиває трансмедіальний підхід у медіадослідженнях, демонструючи, як одна естетична парадигма зберігає ідентичність при переході через різні технологічні платформи. Встановлення чотирьох вимірів цифрової трансформації сюрреалізму відкриває нові перспективи для аналізу взаємодії естетики та технологій у постцифрову епоху. Результати можуть бути використані в суміжних дисциплінах – візуальних студіях, медіатеорії, філософії культури, мистецтвознавстві – для подальшого вивчення проблем авторства, рецепції та онтології образу в умовах алгоритмічного виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована типологія та періодизація можуть бути впроваджені в освітній процес при розробці та викладанні навчальних курсів «Історія візуальної культури», «Сучасне медіамистецтво», «Естетика цифрових медіа», «Теорія та практика аудіовізуального виробництва», спеціальних курсів з реклами, гейм-дизайну та цифрової фотографії. Визначені маркери сучасної рецепції сюрреалізму та механізми його функціонування в соціальних мережах можуть застосовуватися креативними індустріями (кіно, реклама, фешн-фотографія, музичні відеокліпи) для свідомого використання сюрреалістичних прийомів з метою підвищення емоційного та комунікативного ефекту. Результати щодо впливу цифрових технологій на візуальну логіку сюрреалізму є корисними для розробників AR/VR-проектів, генеративного мистецтва та нейромережових

інструментів. Окремі положення можуть бути застосовані в кураторській практиці, музейній експозиції та медіаосвіті.

Достовірність одержаних результатів у дисертаційному дослідженні забезпечується використанням широкого кола первинних джерел (аудіовізуальні твори 1920–2025 рр.), репрезентативністю емпіричного матеріалу (чимало прикладів з різних медіа), коректним застосуванням методологічного апарату, відповідністю висновків фактичному матеріалу, апробацією основних положень у 8 наукових публікаціях (з них 3 – у фахових виданнях України з DOI), а також публічним обговоренням на міжнародних і всеукраїнських конференціях (Київ, Оксфорд, Стокгольм, 2023–2025 рр.). Відсутність суперечностей між теоретичними положеннями та емпіричними даними, чітке цитування всіх запозичень і логічна структурованість роботи гарантують високу достовірність і наукову об'єктивність отриманих результатів.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження.

1. Сюрреалізм – художній рух, що протиставляє себе традиційним наративним принципам, вирізняється продукуванням незвичного, дивного й абстрактного в надзвичайно глибинних і метафоричних образах. Фундаментальною передумовою концепції сюрреалізму є орієнтація на такий тип рефлексії, який спонукає людину до переосмислення власної позиції у світі та виходу за межі усталених культурних і раціональних норм. Сюрреалізм суттєво вплинув на формування традиційних та нових форм візуальної культури: з одного боку, візуальні практики використовувалися в якості засобу художнього вираження сюрреалістичної естетики, а з іншого – аудіовізуальні медіа запозичували сюрреалістичні прийоми для репрезентації світоглядних, філософських і наративних моделей.

2. Еволюція сюрреалізму у візуальній культурі кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття розгортається за чіткою тривірневою структурою, де історичні етапи розвитку безпосередньо корелюють з основними напрямками сюрреалістичної практики. Кожен етап формує унікальний тип естетики,

технологічного інструментарію та культурного функціонування, підкреслюючи динамічний характер сюрреалізму як процесу постійної адаптації до змін технологічного й культурного середовища. При цьому він зберігає естетичну ідентичність, засновану на принципі парадоксального поєднання несумісного, що робить його однією з найстійкіших і найуніверсальніших візуальних мов ХХ – першої чверті ХХІ століть. Запропонована типологія – неосюрреалізм, массяюрреалізм і попсяюрреалізм – утворює системну класифікацію, що відображає не лише стилістичне розмаїття, а й глибші зсуви в онтології художнього образу, статусі авторства та механізмах культурного функціонування: від автороцентричної моделі класичного авангарду через постмодерністську рефлексію до алгоритмічно- та споживацько-орієнтованих практик цифрової доби.

Авангардний етап (1920–1960-ті роки). Відповідний напрям: класичний сюрреалізм. Це період становлення сюрреалізму як радикальної мистецької практики, безпосередньо пов'язаної з психоаналітичною теорією з. Фрейда та прагненням звільнити підсвідоме від раціонального контролю. Тут сформувалися ключові візуальні стратегії – автоматизм, робота з несвідомим, ірраціональність, асоціативний монтаж, фотоманіпуляція, реографія та оптичні деформації. Кінематографічні експерименти Л. Бунюеля та С. Далі заклали підґрунтя сюрреалістичної кіномови, що пізніше стане основою для неосюрреалізму, массяюрреалізму та попсяюрреалізму. Сюрреалізм функціонував як елітарний, часто провокативний жест, спрямований проти буржуазної культури та традиційних уявлень про мистецтво, формуючи візуальні стратегії, які визначають всю подальшу еволюцію напрямку.

Постмодерністський етап (1970–1990-ті роки). Відповідний напрям: неосюрреалізм. Цей етап позначається свідомим поверненням до авангардної спадщини в умовах постмодерну, де цитатність, інтертекстуальність, гібридизація «високого» й «низького», руйнування меж між медіа та міжмедійність стають визначальними рисами. Неосюрреалізм не дублює класичний авангард, а інтерпретує його через нові технологічні можливості –

комп'ютерний монтаж і складні спецефекти, – актуалізуючи мотиви сновидної логіки, підсвідомого, екзистенційних страхів, бажань та тривоги. Твори Девіда Лінча, Террі Гілліама, Мішеля Гондрі чи Гі Бурдена демонструють іронічне, часто меланхолійне переакцентування спадщини А. Бретона, С. Далі чи Л. Бунюеля в нових наративних і технологічних умовах. Це переважно авторська, інтелектуальна практика, орієнтована на складну символічну структуру, тривале інтерпретаційне занурення та психологічну глибину, що зберігає автороцентричність «високого» мистецтва.

Цифровий етап (2000–2020-ті роки). Відповідні напрями: массюрреалізм і попсюрреалізм. Цифрові технології – 3D-моделювання, AR/VR, алгоритмічна генеративність, нейромережі, інтерактивність та мультимодальність – радикально трансформують природу сюрреалістичного образу, роблячи його невід'ємною частиною повсякденного візуального досвіду та глобальної циркуляції контенту. Сюрреалізм перестає бути виключно художнім феноменом і стає універсальною мовою масової візуальної комунікації – від вірусних мемів до реклами преміум-брендів і ігрових світів. Цей етап стає ґрунтом для розквіту двох домінантних практик:

- массюрреалізм, що тяжіє до алгоритмічної серійності, гіпервиробництва, меметичної циркуляції та масового тиражування, суттєво послаблюючи авторську інтенцію. Образ існує як матриця нескінченних варіацій, підпорядкована логіці платформ і алгоритмів рекомендацій, з акцентом на комерційне застосування (люксова реклама, бренд-контент) та максимальну залученість, а не глибинну рефлексію. Це продукт цифрової екології, де візуальна форма функціонує як аналог вірусного контенту;

- попсюрреалізм, який адаптує сюрреалістичні парадокси до естетики популярної культури, надаючи їм видовищності, емоційної виразності та миттєвої комунікативності. Роботи Еріка Йоханссона, Ніка Найта демонструють технічно бездоганне, емоційно заряджене зображення, розраховане на ефект «вау» та позитивну реакцію. Парадокс перестає бути травматичним чи тривожним, перетворюючись на привабливий, інклюзивний

елемент масового досвіду, домінуючий у музичних відеокліпах, фешн-фотографії, рекламних кампаніях та популярному цифровому контенті.

Така періодизація та типологія підкреслюють еволюцію сюрреалізму від провокативного авангардного жесту через рефлексивну постмодерністську інтерпретацію до алгоритмічно-керованого масового продукту й естетизованого гібриду, утворюючи концептуальну систему для точного опису ролі сюрреалістичних практик у сучасній візуальній культурі.

3. Практики неосюрреалізму, массюрреалізму та попсюрреалізму, попри всю різноманітність підходів і технологій, зберігають рефлексивний потенціал сюрреалізму, але реалізують його по-різному: від глибинної індивідуальної рефлексії в неосюрреалізмі до короткочасної емоційної та ідентичнісної реакції в поп- і массюрреалізмі. Основними маркерами сучасної рецепції сюрреалізму в аудіовізуальних практиках, відповідно до їхніх формотворчих особливостей, є:

- кінофільми (нарративний аудіовізуал): руйнування лінійної нарративності, конструювання контрольованого сновидного (часто кошмарного) простору, домінування несвідомого, критика прихованих суспільних вад, атмосфера нерозв'язної таємниці, цитування класичної сюрреалістичної іконографії (очі, трансформовані тіла, лабіринти, символічні об'єкти), гіперреалістична деталізація в поєднанні з постмодерністською інтертекстуальністю, іронією та пародією;

- фотографія, digital art, медіа-арт: гіперреалістичне виконання онтологічно неможливого образу, гра з масштабами, пропорціями й фізичними законами, естетизація дивного, контрастне поєднання органічного й механічного (або природи й урбаністики), цифрові накладки реального й фантастичного, метафорична й символічна багатозначність, використання 3D-рендерингу, AR/VR та генеративних технологій;

- музичні відеокліпи: асоціативний монтаж непов'язаних образів, логіка сновидіння (фрагментарність, «стрибки» сценаріїв), швидка зміна

настроїв і планів, посилений символізм і полісемантичність, видовищність і емоційна насиченість як домінанти;

– рекламні відеоролики та фешн-візуал: стилізаційне запозичення сюрреалістичних прийомів (фотомонтаж, ретуш, просторові парадокси), модернізована версія класичних мотивів, перетворення парадоксу на привабливий комерційний ефект, поєднання гіперреалізму з емоційно-позитивною видовищністю.

Ці маркери демонструють, що сучасна рецепція зберігає ядро сюрреалістичної естетики (парадокс, пріоритет несвідомого, опір раціональному), але адаптує його до нових технологій і культурних функцій – від рефлексивно-критичної до масово-комунікативної та комерційно-привабливої.

4. Візуальна логіка сюрреалізму глибоко залежна від домінантного технологічного контексту. В аналогову добу сюрреалістичний ефект досягався переважно фізичними маніпуляціями – подвійною експозицією, соляризацією, оптичними трюками, постановочним монтажем. Перехід до цифрових технологій не просто розширює технічні можливості сюрреалізму, а радикально трансформує його естетику, наративні структури і культурний статус. Ця трансформація відбувається одночасно в кількох вимірах. Технічний вимір виявляється у появі інструментів, що дозволяють створювати переконливі образи принципово неможливого: безшовний композитинг, фотореалістичний 3D-рендеринг, генеративні нейромережі, технології доповненої та віртуальної реальності. Ці засоби усувають попередні фізичні обмеження й роблять сюрреалістичну «дивність» не винятком, а стандартною можливістю будь-якого цифрового виробництва зображень. Наративний вимір зазнає змін у бік прискорення, фрагментації й кліповості. У коротких форматах соціальних мереж (Reels, TikTok) сюрреалістичний ефект має спрацьовувати миттєво, без поступового розгортання символічних глибин. Лінійна оповідь поступається місцем мозаїчній структурі, адаптованій до логіки скролінгу й алгоритмічного поширення. Алгоритмічний вимір

призводить до того, що платформи та системи штучного інтелекту стають співтворцями візуальних патернів. Рекомендаційні алгоритми формують «природний відбір» найбільш вірусних сюрреалістичних мотивів, а генеративні моделі продукують нові гібридні форми, які часто перевершують людську уяву за рівнем дивності. Авторський вимір характеризується розмиванням меж індивідуального творчого акту. Колективні проекти, ремікси, автоматична генерація та інтерактивні інсталяції створюють ситуацію розподіленого чи частково машинного авторства, що ставить нові етичні та естетичні питання щодо атрибуції й оригінальності.

5. Поширення чи створення певного типу контенту (наприклад, попсюрреалістичних фото чи массюрреалістичних 3D-рендерів) стає способом самопрезентації, демонстрації креативності, культурного капіталу та приналежності до певних спільнот. У соціальних мережах вибір сюрреалістичного візуального стилю виконує роль маркера ідентичності, що відрізняє користувача від масового потоку стандартних зображень. У такий спосіб цифрові технології переводять сюрреалізм із царини елітарного експерименту в універсальну мову масового візуального досвіду, водночас зберігаючи його ключову функцію – порушення звичних координат сприйняття реальності. Масовизація й демократизація сюрреалістичних ефектів роблять їх доступними мільйонам користувачів без спеціальної підготовки. Мобільні фільтри, онлайн-редактори та текстові запити до нейромереж перетворюють складну авангардну практику на повсякденний комунікативний жест. Це, з одного боку, розширює аудиторію й інтегрує сюрреалізм у площину сучасної візуальної культури, а з іншого – створює ризик естетичної інфляції, коли надлишок подібних образів послаблює їхню первісну здатність до шоку й трансгресії. Сприйняття сучасного сюрреалізму перестає бути суто естетичним актом і перетворюється на складну соціокультурну практику, в якій переплітаються чуттєвий досвід, комунікативна взаємодія та конструювання суб'єктності в цифровому середовищі.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення і результати дисертації викладено у 8 наукових публікаціях, із них 3 статті виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «Культурологія», 5 праць апробаційного характеру.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Бондар В. І. Сюрреалістичні тенденції сучасної аудіовізуальної культури: кінематографічний аспект. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 1. С. 277–282. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.31>

2. Біла В. І. Особливості фотографічного сюрреалізму: історична ретроспектива. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 2. С. 89–93. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2025.338909>

3. Біла В. І. Массюрреалізм в аудіовізуальній культурі кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття. *Культурологічний альманах*. 2025. № 3. С. 272–277. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.33>

Опубліковані праці апробаційного характеру

4. Бондар В. І. Колаж у фотографії. *Мистецтвознавство. Культурологія. Медіапедагогіка* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18 жовт. 2023 р. Київ, 2023. Ч. I. С. 32–34.

5. Бондар В. І. Композит нової ідентичності: концептуальні портрети у фотографії. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка,*

суспільство : тези доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф, м. Київ, 27–28 берез. 2025 р. Київ, 2025. Ч. 1. С. 166–168.

6. Біла В. І. Специфіка попсюрреалізму як синтезу низької і високої культури: історична ретроспектива. *Multidisciplinary approaches in science, technology and culture* : Proceedings of the International scientific and practical conference, Oxford, September 5–7, 2025. Oxford, 2025. P. 9–12.

7. Біла В. І. Цифровий сюрреалізм в мультимедійному контенті соціальних медіа. *Future of science: innovations and perspectives* : 11th International scientific and practical conference, Stockholm, September 8–10, 2025. Stockholm, 2025. P. 130–134.

8. Біла В. І. Неосюрреалізм в аудіовізуальній культурі кінця XX століття: феномен Девіда Лінча. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір* : IX Всеукр. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрантів, м. Київ, 6 листоп. 2025 р. Київ, 2025. С. 43–48.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень, наведених у дисертації, оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: «Мистецтвознавство. Культурологія. Медіапедагогіка» (Київ, 2023); «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство» (Київ, 2025); «Multidisciplinary approaches in science, technology and culture» (Оксфорд, 2025), «Future of science: innovations and perspectives» (Стокгольм, 2025); «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір» (Київ, 2025); «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір» (Київ, 2025).

Загальний висновок:

Вважати, що дисертаційна робота Білої Валерії Ігорівни «Еволюція сюрреалізму у візуальній культурі: естетичні практики та технологічні трансформації», подана на здобуття ступеня доктора філософії, повністю відповідає вимогам МОН України, а саме Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлень дисертації».

Рекомендувати дисертаційну роботу Білої Валерії Ігорівни «Еволюція сюрреалізму у візуальній культурі: естетичні практики та технологічні трансформації», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія», до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Головуюча на засіданні кафедри
івент-менеджменту та індустрії дозвілля
кандидат педагогічних наук, професор

 Людмила БОЙКО

Секретар засідання

 Маріанна ГОЛОВКОВА

Підпис 	засвідчую.
Начальник ВК 	
“15” 12	20 25 р.

